

Голсуорсі Джон

Біографія

ГОЛСУОРСІ, Джон (Galsworthy, John — 14.08.1867, Лондон — 31.01.1933, там само) — англійський письменник, лауреат Нобелівської премії 1932 р. Хронологічно творча діяльність Голсуорсі майже точно співпадає з першою третинною ХХ ст. Гострі суперечності цієї перехідної епохи багато в чому визначають його творче обличчя. Гуманіст і демократ, котрий понад усе цінував особисту і професійну незалежність, він відмовився від дворянського звання, запропонованого йому урядом Ллойд-Джорджа в 1918 р. Через рік із тих самих мотивів Голсуорсі не захотів увійти в організовану А. Барбюсом групу "Клярте", Незалежність він зберіг і у своїх філософських та релігійних поглядах. Він зазнав певного впливу еволюційної теорії Ч. Дарвіна, але був швидше пантеїстом, аніж матеріалістом чи ідеалістом. Не був він і прихильником ортодоксального християнства, підтримуваного англійською церквою. Бог означав для нього, з одного боку, "великий творчий принцип", а з іншого — ту "суму альтруїзму", яку вміщує людське серце. "Висока поема про Христа" була в його очах ланкою, що зв'язувала ці дві ідеї. Можливо, саме через те йому було відмовлено у праві поховання в Кутку поетів Вестмінстерського абатства. Його прах був — згідно з його заповітом — розвіяний над пагорбами південного Сассексу, які він так любив за життя.

Свій шлях у літературу Голсуорсі розпочав уже зрілою сформованою людиною. За народженням і вихованням він належав до тієї самої верхівки середнього класу, яку з такою любов'ю і нещадністю змалював у форсайтівській епопеї. І освіту він здобув найкращу, закінчивши спочатку школу в Херроу, а потім Оксфордський університет, де студіював право. Готуючись після університету до юридичної діяльності, він здійснив декілька подорожей у Канаду, в район південних морів, на південь Росії. Проте юристом він не став. Дві зустрічі відіграли важливу роль у його долі. Старшим помічником на пароплаві "Торренс", яким він повертався через Індійський океан зі своєї найдавшої мандрівки, був Джозеф Конрад, тоді вже письменник-початківець, — дружбу з ним Голсуорсі пронесе через усе життя. Вдома, в Англії, на нього чекала ще одна зустріч — з жінкою, яка стала його долею. На момент їхнього знайомства Ада Голсуорсі була вже заміжньою за його двоюрідним братом Артуром — і була нещасливою в цьому шлюбі. Почуття, яке спалахнуло поміж ними, швидко змело всі внутрішні перепони, зв'язавши цих людей для щастя і для горя на все життя. Ні, вони не кинули одразу ж гордого виклику сім'ї і традиційній моралі. Довгі дев'ять років, до смерті батька письменника, почуття якого вони намагалися берегти, вони приховували своє кохання. Лише в 1905 р. Джон і Ада пройшли через випробування шлюботорозлучним процесом і змогли офіційно стати подружжям.

Обставини особистого життя Голсуорсі природно породжували в душі майбутнього письменника обурення закостенілим моральним устроєм пізньовікторіанського суспільства, а розпочата наприкінці століття англо-бурська війна посилила також

незадоволення і його соціально-політичною структурою. Це незадоволення і спричинило появу перших книг Голсуорсі, визначивши як їхній ліричний пафос, так і сатиричну спрямованість. З перших серйозних кроків у літературі він був прихильником соціально спрямованого мистецтва критичного реалізму. До цього мистецтва його вела й та літературна традиція, якої він дотримувався як у роки учнівства, так і пізніше, творчо розвиваючи та збагачуючи її. Перш за все це була традиція англійської літератури від В. Шекспіра і Ч. Діккенса до С. Батлера і Дж. Мередіта. Недаремно його друг і літературний порадник Е. Гарнет назвав Голсуорсі "квіткою найкращих англійських традицій". Це була також французька літературна традиція, представлена Г. Флобером і Г. де Мопассаном. Особливо ж видатну роль у його творчому становленні відіграла російська література, яка на межі століть ставала все більш відомою і популярною в Європі та світі. Першим російським письменником, твори якого він почав читати, був І. Тургенев. "Йому і Мопассану я завдячую тим духовним і технічним учнівством, яке проходить кожен молодий письменник, поєднаний внутрішньою спорідненістю з ким-небудь із майстрів старшого покоління", — зізнався Голсуорсі пізніше. Потім відбулося знайомство з творами Л. Толстого, які залишили не менш сильний відбиток у його творчій долі.

Перші твори Голсуорсі — збірка оповідань "Під чотирма вітрами" ("From the Four Winds", 1897) і роман "Джоселін" ("Joselin", 1898). Проте справжнім дебютом став його другий роман "Вілла Рубейн" ("Villa Rubein", 1900), а також збірка новел "Людина з Девона" ("A Man of Devon", 1901), написані вже впевненішим пером і позначені чітко вираженим тургенівським впливом. У цих творах Г. звернувся до матеріалу, який він знав найкраще — до історії своєї сім'ї та свого соціального оточення. Як у романі, так і в його новелах центральною темою стало зіткнення вільного людського почуття зі зашкарублістю буржуазного існування. Лірична тема роману — історія кохання Крістіан Деворел, дівчини із заможної англійської сім'ї, до художника-плебея, австрійця з революційним — анархістським — минулим Алоїза Гарца навіяна історією старшої сестри Г. Ліліан, яка вийшла заміж за уродженця Баварії художника Георга Саутера, хоча, зрозуміло, і не є її безпосереднім відображенням. Автор значно посилив як бунтарський дух юних героїв, так і зашкарублість їхнього безпосереднього оточення, виокремивши в ньому, втім, тип джентльмена літнього віку Ніколаса Трефрі, дядька героїні, котрий підтримує її. Перша новела збірки з такою ж назвою прикметна не лише своєю ліричною темою, а й тим, що її дія відбувається вже не в екзотичних куточках імперії, як в ранніх оповіданнях, не на Лазуровому березі, яку "Джоселін", і навіть не в тірольських Альпах, як у "Віллі Рубейн", а в одному з наймальовничіших районів Англії — у Девонширі, який був батьківщиною селянських предків Голсуорсі. У новелі "Порятунок Форсайта" на сцені вперше з'являється один із представників сім'ї Форсайтів, героїв майбутньої "Саги про Форсайтів".

Роман "Острів фарисеїв" ("The Islands Pharisees", 1904) став новим щаблем у творчому зростанні Г. Ставши, як зізнався автор, наслідком того обурення, яке викликала у нього англо-бурська війна, він виявляє явну перевагу сатиричного первня

над ліричним. Герой роману Дік Шелтон повстає проти лицемірства респектабельної Англії, її привілейованих суспільних верств, повстає настільки рішуче, що пориває з нареченою. З-поміж усіх персонажів-бунтарів Г. Шелтон найбезкомпроміснійший.

Роман "Власник" ("The Man of Property", 1906) ознаменував входження письменника у смугу його художньої зрілості. У ньому у повному складі вийшла на сцену сім'я Форсайтів. Автор знайомить з нею читача в момент "найвищого цвітіння" і робить це з чудовою і нещадною реалістичністю. Крах родинного вогнища Сомса Форсайта, якому притаманна особлива чіпкість власника (за що він і отримав прізвисько "власник" від свого дядька Джоліона), стає своєрідною символічною подією, передчуттям майбутнього краху Форсайтів. Центральний конфлікт роману, як і всієї форсайтівської епопеї, визначений автором у передмові до її першої трилогії, написаній у 1922 р., як "напади Краси і замаху Свободи" на світ егоїстичних інтересів приватновласницької солідної респектабельності. Красу втілює в романі дружина Сомса — Ірен, яка не бажає примиритися зі становищем коштовної речі в його будинку, свободу — талановитий архітектор Босіні, якому розважливий Сомс доручає — за іронічним задумом автора — будівництво свого заміського дому. Почуття, яке спалахнуло поміж Ірен і Босіні, ставить усіх учасників драми в трагічну ситуацію. Зміст роману аж ніяк не зводиться, проте, до історії любовного трикутника. Велике навантаження несуть у ньому, з одного боку, колективний образ сім'ї Форсайтів, з іншого — образи тих Форсайтів, які "виламуються" зі свого середовища. Це перш за все Джоліон-старший, представлений як патріарх і філософ роду. Це також його син, Джоліно-молодший, вільний художник, який став "блудним сином" сім'ї і виступає в ролі alter ego письменника. Від його імені Голсуорсі дає у "Власнику" безсторонній аналіз "форсайтизму" — соціальної психології верхівки англійського середнього класу.

Успіх "Власника" нашоствхнув Голсуорсі на думку розгорнути його тему у формі трилогії. За взірцем, який він сам для себе "викував" у "Власнику", Голсуорсі написав ще декілька романів про "вище товариство", показавши в них життєві стандарти і забобони помісного дворянства ("Садиба " — "The Country House", 1907), творчої інтелігенції ("Патрицій" — "The Patrician", 1910). У жанровому аспекті всі вони є модифікованим типом соціально-психологічного роману, класичними взірцями якого для Голсуорсі були романи Тургенєва. І всі вони в остаточному підсумку є романами про кохання, але кохання нещасливе, змушуване під тиском обставин відмовлятися від себе самого. Притаманна цим романам рухома рівновага критично-іронічного, сатиричного і ліричного начал була, за зізнанням Голсуорсі, відображенням внутрішнього конфлікту між національною, критичною й емоційною, "спраглою краси", сторонами його творчої індивідуальності. Зберігається вона й у новелістиці Голсуорсі 1900—1910-х років. Після загалом сатиричної збірки "Коментар" ("A Commentary", 1908) з'явилися більш ліричні "Суміш" ("A Motley", 1910) і "Готель заспокоєння" ("The Inn of Tranquility", 1912). Поетична збірка цього самого 1912 р. "Мелодії, пісні та вірші" ("Moods, Songs and Doggerels") також є даниною ліричній стихії. Вона містить поезії, які розкривають моральне ("Мужність", "Дух мандрівного лицарства" та ін.) і

філософське ("Сон") кредо письменника. Особливою ліричністю позначений цикл пісень, присвячених природі та людям Девонширу.

Цей самий 1907 р., який вивів у світ Форсайтів, став початком слави Голсуорсі-драматурга. Постановкою п'єси "Срібна скринька" ("The Silver Box"), здійсненою режисером-новатором Х. Гренвілл Баркером у театрі "Ройял корт", Голсуорсі приєднався до боротьби своїх сучасників — Б. Шоу, Дж. Баррі та ін. — за "нову драму" проти театральної рутини та зашкарублості. Після першої п'єси, яка показала подвійне обличчя англійського правосуддя, поблажливого до багатих і суворого до бідних, Голсуорсі створив ще ряд драматичних творів, де порушив найживотрепетніші проблеми сучасності. Поміж них — присвячена боротьбі робітничого класу драма "Боротьба" ("Struggle", 1909); трагічна за звучанням п'єса "Правосуддя" ("Justice", 1910), де жваво і переконливо змальована жорстокість англійської пенітенціарної системи; драма "Юрба" ("The Mob", 1914), яка розвінчує імперську ідеологію та воєнну істерію. Камерніші сімейні конфлікти лежать в основі п'єс "Джой" ("Joy", 1907), "Втікачка" ("The Fugitive", 1913), "Старший син" (1912). Голсуорсі-драматург вільно використовує все багатство жанрових форм — сатиричну комедію та ліричну драму, трагедію та мелодраму, прагнучи водночас до їхнього своєрідного синтезу. Така сама синтезуюча тенденція прослідковується і в його драматургічному методі, який поєднує первісну реалістичну традицію, котра бере свій початок у національній драмі у В. Шекспіра, а в світовій — у Г. Ібсена й А. Чехова, з освяченою Ч. Діккенсом традицією різдвяної казки ("Дивак" — "The Pigeon", 1912) і з впливом символістської драми ("Сновидіння" — "The Little Dream", 1911).

Ліричний первень, який значно витіснив соціальний конфлікт уже в "Патриції", виявляється домінуючим у романі "Темна квітка" ("The Dark Flower", 1913). У трьох його частинах, названих "Весна", "Літо" й "Осінь", представлені три епохи в житті героя-скульптора Марка Леннана. Три його любовні історії, як і історія його взаємин з дружиною, драматичні кожна по-своєму, і є перевіркою його людської гідності та шляхетності.

Роман "Фріленди" ("The Freeland", 1915) дає широке панорамне зображення довоєнної Англії. У центрі твору — велика родина Фрілендів, яка є не одним соціальним прошарком, як це було в романах про "великосвітське товариство", а декількома: чиновницько-бюрократичними колами, промисловою буржуазією, ліберальною інтелігенцією, сільськогосподарською Англією. Земельна проблема стає центральним вузлом роману. Письменник оголює соціальну несправедливість, яка сягає своїм корінням далекого минулого — епохи "обгороджування земель". У стримано-іронічній манері він показує неефективність спроб розв'язати земельне питання зверху шляхом часткових реформ. Водночас у поетизації невибагливого життя землеробів, яким живе сім'я наймолодшого з братів Фрілендів Тода, виразно проглядається толстовський вплив. Хоча юні герої роману, діти Тода — Дірек і Шейла, які намагаються організувати страйк батраків, зазнають поразки, загальний тон твору оптимістичний. Висловлюється впевненість у нездоланності людського прагнення до свободи і справедливості:

"...допоки в нашій країні панує свавілля, — стверджує у фіналі матір юних бунтівників Керстін Фріленд, — доти люди будуть бунтувати, і ви не ждїть спокою". Керстін говорить і про те, що "світ змінюється", що він не застиг в непорушності, але відкритий для нових ідей і процесів.

Першу світову війну Голсуорсі сприйняв як божевілля, що звалилося на світ. Через вік він не брав безпосередньої участі у воєнних діях, але взимку 1916/17 рр. разом із дружиною працював у приватному госпіталі у Франції. Можливо, через те війна відобразилася у його творчості лише побіжно в декількох новелах, картинах, статтях, віршах. Роман "Сильніше від смерті" ("Beyond", 1917) присвячений проблемі людських стосунків — кохання та вірності. Така ж проблема порушується і в п'єсі "Крапля кохання" ("A Bit of Love", 1917). У романі "Шлях святого" ("Saint's Progress", 1919), дія якого відбувається в роки війни, Голсуорсі суворіше, аніж раніше, засудив церковний догматизм, який перешкодив християнству згуртуватися проти всесвітнього божевілля.

Нова повоєнна Англія з її неспокійним духом знайшла своє адекватне відображення у творах Голсуорсі 20-х років. Найвидатнішим з-поміж них стала форсайтівська епопея, яку сам письменник справедливо вважав своїм "паспортом до берегів вічності". Новела "Останнє літо Форсайта" ("The Indian Summer of Forsyte", 1917), опублікована в 1918 р. у збірці "П'ять оповідань" ("Five Tales"), повернула Голсуорсі до форсайтівської теми. Влітку 1918 р він розпочав працю над втіленням давнього задуму — розгорнути цю тему у трилогію. Першим її романом став "Власник", "Останнє літо Форсайта" — зав'язкою, новелою-інтерлюдією між ним і наступним романом "У петлі" ("In Chancery"). Ще одна новела-інтермедія "Пробудження" ("Awakening") поєднала другий роман з третім — "Здається в найми" ("To let"). Так виникла знаменита "Сага про Форсайтів" ("The Forsyte Saga", 1922), з її широким панорамним охопленням подій, які виходять за межі сімейної хроніки. За тим самим принципом побудована і друга форсайтівська трилогія "Сучасна комедія" ("A Modern Comedy", 1922): до неї увійшли романи "Біла мавпа" ("The White Monkey"), "Срібна ложка" ("The Silver Spoon"), "Лебедина пісня" ("Swan Song") і новели-інтерлюдії "Ідилія" ("A Silent Wooing") та "Зустрічі" ("Passers-by"). У загальному дія двох трилогій охоплює сорокарічний період — з 1866 р., яким розпочинається "Власник", і до 1926 р., яким закінчується "Лебедина пісня".

У романі "У петлі", дія якого розгортається на межі століть на фоні англо-бурської війни, автор розвиває і поглиблює головний конфлікт "Власника", змальовуючи марні спроби Сомса повернути Ірен. Урешті-решт він одружується з французенкою Аннет Ламон, а Ірен виходить заміж за Джоліано-молодшого. У третьому романі Голсуорсі розкриває драму кохання юних представників сім'ї — сина Ірен Джона і дочки Сомса Флер. Новела "Пробудження", що передує роману, розкриває тему краси, яка полонить людину, показуючи пробудження до її сприймання юної душі Джона.

Друга трилогія відобразила пошуки, розчарування та надії англійської молоді у повоєнну епоху. У її центрі перебуває дочка Сомса Флер, її чоловік — молодий парламентарій Майкл Монт, його друг поет Вільфрід Дезерт — представник т. зв.

"втраченого покоління", та інші вже знайомі і знову введені персонажі. Суттєво змінюється в цій трилогії функція Сомса, який набув з роками мудрої людяності, спорідненої з поглядами самого автора.

Ці дві трилогії набувають у утворюваній ними складній художній системі якостей, котрі дозволяють говорити про переростання романного циклу в роман-епопею. Посилення співвіднесеності історії приватної, сімейної та загальної, національної та світової (наприклад, гл. "Вік минає" у романі "У петлі"), прагнення філософськи осмислити зміни (своєрідний гімн рухові в роздумах Майкла Монта у фіналі "Лебединої пісні"), актуальність соціально-політичних проблем, що постають перед персонажами, змушеними постійно пам'ятати про можливість соціального обурення з боку пригноблених мас (відображення всезагального страйку 1926 р. в "Лебединій пісні").

Нові форми психологічного аналізу, зокрема — широке використання внутрішнього монологу, побудованого за принципом невластивої прямої мови, — ось ті головні ознаки, які надають форсайтівському циклу характеру роману епопейного типу. Від великої "народної" епопеї Л. Толстого "Війна і мир", яку Голсуорсі вважав "найвеличнішим романом у світі", його твір відрізняється, проте, недостатньою виявленістю "народної ідеї". Романний цикл Голсуорсі не є, як ролланівські епопеї, романом-поток (le roman-fleuve), його складові частини більш викінчені та самостійні — дається взнаки незмінний тургенівський вплив. Ідея мінливості, плинності життєвих форм, як природних, так і соціальних, у своєму художньому вирішенні надає його образам певної імпресіоністичності. Проте ні "Сага про Форсайтів", ні "Сучасна комедія" не стають суб'єктивними епопеями на кшталт прустівського циклу "У пошуках утраченого часу", зберігаючи свою основну якість широких реалістичних полотен, які об'єктивно відобразили чуттєві сторони приватного та суспільного життя Англії впродовж чотирьох десятиліть.

Третя трилогія "Остання глава" ("End of the Chapter", 1930—1933) відобразила долі англійського помісного дворянства в нову епоху. У її центрі перебуває сім'я Черрелів, яка поріднилася з Форсайтами після одруження Майкла Монта з Флер. Безсумнівною художньою удачею письменника став наскрізний для трилогії образ Дінні Черрел — ідеальної англійської дівчини: автор наділив її боттічеллівською зовнішністю і багатством внутрішнього життя. "Кінець глави" включає романи "Дівчина чекає" ("Maid in Waiting"), "Квітуха пустеля" ("Flowering Wilderness") і "Через ріку" ("Over the River"). Загалом, створена Голсуорсі "трилогія трилогій" є твором унікальним за широтою та значимістю змісту та досконалістю форми.

У ці роки Голсуорсі продовжив розробку й "малого" розповідного жанру. У 1920 р. вийшла друком новелістична збірка "Голодранець" ("Tatter-demalion"), у 1923-му — "Моментальні знімки" ("Captures"), в 1930-му — "На форсайтівській біржі" ("On Forsyte Change"). Підсумковою стала збірка "Караван" ("Caravan: the Assembled Tales", 1925), куди увійшло 56 найкращих зразків цього жанру, відібраних і розташованих письменником попарно, за принципом зіставлення більш ранніх і пізніших творів на схожу тему — так, щоби читач міг наочно уявити рух авторської думки і зміни у манері

письма.

У галузі драматургії 20-і роки позначені появою п'єс: "Мертва хватка" ("Skin Game", 1921), "Вікна" ("Windows"), "Вірність" ("Loyalties", 1922), "Сім'янин" ("A Family Man", 1922), "Ліс" ("The Forest", 1924), "Спектакль" ("The Show", 1925), "Втеча" ("Escape", 1926) і "Дах" ("Roof", 1929).

У ці роки Голсуорсі досяг найбільших висот як критик і публіцист. Виступаючи послідовним поборником миру між народами, він вважав літературу та мистецтво найважливішими засобами зближення людей. До написаних у довоєнні роки статей "Декілька трюїзмів з приводу драматургії" ("Some Platitudes Concerning Drama", 1909), "Туманні думки про мистецтво" ("Vague Thoughts on Art", 1912), "Про завершеність і визначеність" ("Meditation on Finality") та ін. тепер додався ряд нових, які більш виразно передавали естетичну позицію їхнього автора. Такими є статті "Про мову" ("On Expression", 1924), "Силуети шести письменників" ("Six Novelists in Profile", 1924), "Кредо романіста" ("Faith of a Novelist", 1926), "Ще чотири силуети письменників" ("Four More Novelist in Profile", 1928), "Література та життя" ("Literature and Life", 1930), "Створення характеру в літературі" ("Creation of Character in Literature", 1931). У них Голсуорсі узагальнив як власний письменницький досвід, так і досвід розвитку англійської та світової літератури з часів В. Шекспіра і М. де Сервантеса і до початку XX ст. Письменник утверджує нестаріюче значення мистецтва, пронизаного гуманістичною ідеєю та відданого правді життя.

Один із останніх виступів Голсуорсі, звернений до юного покоління його країни, може сприйматися як духовний заповіт: "Грунтовне знання літератури рідною мовою складає найприємнішу і найкориснішу частину освіти. Не тому, що наша література перевершує інші літератури, а тому, що під час читання рідною мовою розум та уява працюють вільніше... той, хто розмовляє рідною мовою так, що вона звучить музикально, добре пише і знає створені ним шедеври, — той є освіченою людиною". У 1932 р., за два місяці до смерті, Голсуорсі присудили Нобелівську премію за "високе оповідне мистецтво... про трансформацію та розпад вікторіанської епохи".

Українською мовою трилогію "Сага про Форсайтів" переклав О. Терех. М. Воропанова